МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЦЕНТР НАЦІОНАЛЬНО-

ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ, КРАЄЗНАВСТВА І ТУРИЗМУ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА

З ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

ТУРИСТСЬКО-КРАЄЗНАВЧОГО НАПРЯМУ

«ЛІТЕРАТУРНЕ КРАЄЗНАВСТВО»

Основний рівень

3 роки навчання

Київ – 2022 рік

«Схвалено для використання в освітньому процесі»
Рішення експертної комісії з позашкільної освіти від 12.12.2022
(протокол № 3)

Зареєстровано у Каталозі надання грифів навчальній літературі та навчальним програмам за № 8.0014-2022

Автори програми:

Бондарчук Денис Олегович – заступник директора Українського державного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді

Бондарчук Олег Степанович – завідувач відділом Українського державного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Літературне краєзнавство розширює і збагачує знання учнів про рідний край, реалізує інтерес до вивчення літературного та історико-культурного надбання України та світу, допомагає пізнати красу мови через вивчення усної народної творчості, розвиває естетичний смак, формує туристсько-спортивні та краєзнавчі знання, уміння і навички засобами позашкільної освіти.

Програма розрахована на роботу з учнями, як правило, віком від 11 років і передбачає навчання вихованців протягом трьох років.

Метою програми є формування ключових компетентностей особистості у процесі навчання та засвоєння учнями базових знань з туризму і краєзнавства.

Основні завдання програми полягають у формуванні таких компетентностей:

1. Пізнавальна компетентність: уміння спостерігати навколишній світ, знайомитися з пам'ятками літератури, історії і культури, фольклором, усною народною творчістю, формувати особистісне сприйняття досліджуваного матеріалу.

2. Практична компетентність: уміння оформляти літературно-краєзнавчі виставки, музеї, кабінети; орієнтуватися на місцевості за допомогою карти та компасу, проходити маршрути за легендою, дотримуватися основних правил безпеки у туристських подорожах, експедиціях та змаганнях.

3. Творча компетентність: набуття досвіду по складанню літописів літературного життя рідного краю, літературно-художньої карти рідного краю чи оформлення літературно-художнього календаря, опису маршруту 1-2 денного походу, систематизація зібраного матеріалу, участь в екскурсіях, експедиціях, акціях, пошуковій та дослідницькій роботі.

4. Соціальна компетентність: здатність до співробітництва, соціальна активність, виховання культури спілкування, виховання свідомого ставлення до власної безпеки та безпеки оточуючих, збереження та примноження культури, звичаїв, традицій українського народу, повага до людей, формування позитивних якостей емоційно-вольової риси (самостійність, працелюбство, ініціативність, відповідальність та інші), виховання доброзичливості, вміння працювати в колективі.

Програма гуртка спрямована на формування системного мислення, поглиблення знань, умінь і навичок з літературного краєзнавства, окремих навчальних дисциплін.

На опрацювання навчального матеріалу кожного року відводиться 216 годин.

У змісті програм враховані вимоги чинних державних освітніх стандартів повної загальної середньої освіти в галузях «Мови і літератури», «Суспільствознавства», «Здоров'я і фізичної культури».

Програми включають відомості, що поглиблюють і доповнюють зміст навчальних предметів з української мови та літератури, історії, географії, краєзнавства, основ фізичної культури та життєдіяльності тощо.

Важлива роль відводиться формуванню у гуртківців мовної культури, засвоєнню термінології з літературної творчості, краєзнавства та туристсько-краєзнавчої роботи, практичній роботі із зібраним літературно-краєзнавчим

матеріалом. Учні повинні набути навички роботи з компасом, картографічними матеріалами, користування туристським спорядженням та обладнанням, виконання топографічних робіт, свідомого ставлення до власного здоров'я .

Заняття гуртка організовується таким чином: одне заняття – теоретичне, друге – практичне. Тривалість занять визначається з урахуванням психофізіологічного розвитку та допустимого навантаження і складає в академічних годинах 45 хвилин. Орієнтовне співвідношення теоретичних і практичних годин 1 : 4. Екскурсії та практичні заняття є обов'язковими та необхідними складовими освітнього процесу. Вони передбачають створення умов для наближення змісту тем до реального життя. Періодичність екскурсій і практичних занять на місцевості – один раз на місяць. Необхідною умовою організації екскурсій і практичних занять на місцевості є дотримання санітарно-гігієнічних вимог та безпеки.

При плануванні екскурсій, практичних занять, подорожей, експедицій та змагань беруться до уваги сезонні зміни погоди, додаткові можливості для реалізації запланованих заходів під час канікул.

Для закріплення та реалізації набутих вихованцями знань, умінь та навичок у кінці навчального року проводиться літня туристсько-краєзнавча подорож (поза сіткою навчальних годин).

Програма передбачає варіативність як дидактичних принципів, так і елементів інноваційних методів навчання, спрямованих на формування творчої особистості, включаючи оздоровчу спрямованість.

На заняттях гуртка використовують різноманітні методи навчання в залежності від віку гуртківців, саме: пояснювально-ілюстративні (розповідь, пояснення, бесіда, ілюстрація, дискусія та інше), репродуктивні (відтворювальні), тренінгові (поглиблення знань, набуття вмінь та навичок), проблемно-пошукові (дослідницькі, пошукові), літературно-творчі, організаційно-масові методи навчання. При проведенні практичних занять перевага надається вивченню бібліографії, фольклору, усної народної творчості, знайомству з літературною творчістю та краєзнавчими об'єктами, зустрічам з цікавими людьми, відвідуванню історико-культурних об'єктів, спостережень за природою, спортивним та рухливим іграм з елементами туризму та інше.

Застосовуються різноманітні засоби навчання: експедиційні матеріали, бібліографії, наочні посібники, картографічний, роздатковий матеріал, технічні засоби навчання.

Поряд з груповими, колективними формами роботи проводиться індивідуальна робота з гуртківцями, в тому числі при підготовці екскурсій, експедицій, змагань, конкурсів, виставок та інших масових заходів. Створюються умови для диференціації та індивідуалізації навчання відповідно до творчих здібностей, обдарованості, віку та психофізичних особливостей дітей відповідно до чинного Положення про порядок організації індивідуальної та групової роботи в позашкільних навчальних закладах, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 11.08.2004 № 651.

Середня наповнюваність груп встановлюється відповідно до п. 13 Положення про позашкільний навчальний заклад, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 06.05.2001 № 433.

Перевірка компетентностей вихованців здійснюється під час проведення практичних занять у формі літературних вечорів, змагань, вікторин, конкурсів, відвідуванні музеїв та екскурсійних об'єктів.

Керівник гуртка в установленому порядку може вносити зміни до розподілу навчального часу на вивчення окремих тем програми, враховуючи рівень підготовки, вік, інтереси вихованців, стан матеріально-технічної бази закладу освіти, в якому працюють гуртки. Теми подані у порядку зростання складності матеріалу.

У перші тижні занять необхідно провести батьківські збори, де розповісти про план роботи гуртка, розклад занять та особисте спорядження юного туриста для практичних занять та подорожей.

При проведенні освітнього процесу в гуртку та з метою ефективного засвоєння систематизованих знань, умінь та навичок використовуються засоби навчання відповідно до чинного Типового переліку навчально-наочних посібників і технічних засобів навчання для художньо-естетичних, еколого-натуралістичних, туристсько-краєзнавчих і науково-технічних позашкільних навчальних закладів.

Основний рівень, перший рік навчання

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№	Назва розділу, теми	Кількість годин		
		Усього	У тому числі:	
			Теоретичних	Практичних
1	*2*	*3*	*4*	*5*
	Розділ І. Вступ	***6***	***4***	***2***
1.1.	Вступне заняття. Туристсько-краєзнавчі можливості України	2	-	2
1.2.	Забезпечення безпечних умов проведення навчальних занять та туристсько-краєзнавчих подорожей	2	2	-
1.3.	Організація туристських подорожей та екскурсій з учнівською та студентською молоддю	2	2	-
	Розділ ІІ. Літературне краєзнавство	***138***	***34***	***104***
2.1.	Історія виникнення літературної творчості	12	2	10
2.2.	Літературна творчість та історія релігій	14	4	10

2.3.	Фольклор	20	4	16
2.4.	Українська народна пісенна творчість	12	4	8
2.5.	Літературно-краєзнавча діяльність	40	10	30
2.6.	Художня література та історія рідного краю	16	4	12
2.7.	Видатні постаті рідного краю в літературі та фольклорі	14	4	10
2.8.	Організація експедиції	10	2	8
	Розділ III. Забезпечення життєдіяльності учасників туристсько-краєзнавчих мандрівок	***10***	***4***	***6***
3.1.	Правила санітарії та гігієни. Домедична допомога. Виклики, пов'язані з небезпечними ситуаціями, що виникають у місцях перебування вихованців. Правила поведінки вихованців при загрозах життю і здоров'ю.	10	4	6
	Розділ IV. Туристсько-спортивна підготовка	***28***	***6***	***22***
4.1.	Спортивне орієнтування. Топографічна підготовка	10	2	8
4.2.	Туристське спорядження	2	-	2
4.3.	Туристський побут. Організація харчування в краєзнавчій експедиції	6	2	4
4.4.	Техніка пішохідного туризму	6	2	4
4.5.	Підготовка до літньої експедиції	4	-	4
	Розділ V. Фізична підготовка та безпека життєдіяльності	***24***	***4***	***20***
5.1.	Правила безпеки занять фізичною підготовкою. Загальна фізична підготовка.	16	2	14
5.2.	Спортивні та рухливі ігри. Правила проведення ігор. Правила безпеки участі в іграх	8	2	6
	Розділ VI. Підсумки навчального року	***10***	***-***	***10***

6.1.	Екскурсія. Підготовка до літньої туристсько-краєзнавчої експедиції	8	-	8
6.2.	Підбиття підсумків навчального року	2	-	2
7.	Розділ VII. Туристсько-краєзнавча експедиція (або виконання проєктів)	Поза	сіткою	годин
	Разом	***216***	***52***	***164***

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Розділ І.
Вступ (6 год.)

1.1. Вступне заняття. Туристсько-краєзнавчі можливості України (2 год.)

Художня література і рідний край. Вибір та обґрунтування краєзнавчої програми гуртка.

Туристсько-краєзнавчі можливості регіонів України для проведення подорожей. Зв'язок туризму і краєзнавства.

1.2. Забезпечення безпечних умов проведення навчальних занять та туристсько-краєзнавчих подорожей (2 год.)

Безпека під час проведення занять у приміщеннях, спортивних залах, на спортивних майданчиках та на місцевості. Безпечні умови організації екскурсій. Правила дорожнього руху. Норми поведінки в міському та міжміському транспорті.

Протипожежна безпека в лісопарковій зоні, в туристських подорожах.

1.3. Організація туристських подорожей та екскурсій з учнівською та студентською молоддю (2 год.)

Інструкція щодо організації та проведення екскурсій і подорожей з учнівською та студентською молоддю, Інструкція щодо організації та проведення туристських спортивних походів з учнівською та студентською молоддю, затверджені наказом Міністерства освіти і науки України «Про затвердження нормативно-правових актів, які регламентують порядок організації туристсько-краєзнавчої роботи» від 02.10.2014 №1124, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 27 жовтня 2014 року за №1341/261178).

Права та обов'язки учасників туристсько-краєзнавчих подорожей. Основні напрями робіт з підготовки подорожі. Забезпечення безпечних умов проведення подорожей.

Розділ ІІ
Літературне краєзнавство (138 год.)

2.1. Історія виникнення літературної творчості (12 год.)

Історія та передумови виникнення літературно-художньої творчості людини в прадавні часи. Найдавніші мотиви легенд і міфів. Передумови виникнення релігії як основи прадавньої творчості. Легенди язичницького періоду слов'янських племен на території сучасної України. Легенди язичницьких народів.

Практичні заняття.

Вивчення духовного та творчого надбання древніх народів під час екскурсій до краєзнавчих та історичних музеїв. Ознайомлення з літературою античного періоду.

2.2. Літературна творчість та історія релігій (14 год.)

Літературна творчість як одне з головних духовних джерел народу. Історія релігій, Біблія і мораль. Біблійні сюжети та світова художня творчість.
Іудаїзм, християнство, іслам: виникнення та історія. Взаємопроникнення релігій. Світовий духовний досвід.

Практичні заняття.

Практичне ознайомлення зі зразками духовної культури. Концерти духовної музики та співу. Ознайомлення з пам'ятниками історії, релігії та архітектури, їх доля в історії.

2.3. Фольклор (20 год.)

Жанри фольклору. Проникнення біблійних сюжетів у фольклор. Героїчний епос. Історична пісня. Бувальщина. Казка. Обрядові пісні. Фольклор і народна мораль. Збирання фольклору рідного краю. Класична література та фольклор. Близькість історичної долі, духовності та моральних цінностей народів.

Практичні заняття.

Слухання платівок із записами народної музика.

Розучування обрядових пісень. Походи по рідному краю. Екскурсії до етнографічних музеїв, музеїв народного побуту та архітектури.

2.4. Українська народна пісенна творчість (12 год.)

Думи. Козацькі пісні. Чумацькі пісні. Стрілецькі пісні. Коломийка. Лірична народна пісня. Оцінка в народній пісенній творчості історичних подій.

Практичні заняття.

Вивчення зразків української народної пісенної творчості. Відвідування концертів тощо.

2.5. Літературно□краєзнавча діяльність (40 год.)

Ознайомлення з літературними джерелами. Збирання краєзнавчого матеріалу. Складання бібліографічних відомостей. Листування. Упорядкування запитань анкет, зразків усної народної творчості зі слів оповідача. Аналіз зібраного матеріалу. Зустрічі з літературознавцями, письменниками,

перекладачами, журналістами, артистами, краєзнавцями, культурологами та ін. Ведення літературного щоденника; спеціального щоденника.

Походи, екскурсії, музейна діяльність. Робота за завданнями шкільних, державних, меморіальних музеїв.

Практичні заняття.

Робота з літературними та літературно-меморіальними музеями. Підготовка доповідей на визначену тему. Походи та екскурсії з елементами літературно-краєзнавчої діяльності,

2.6. Художня література та історія рідного краю (16 год.)

Класична література та фольклор. Літературно-художній твір як історичний документ епохи. Історичний словник епохи. Твори художньої літератури про рідний край. Мемуарна література та історія краю. Епістолярне надбання.

Практичні заняття.

Походи та екскурсії місцями життя і творчої діяльності письменників. Використання літературного твору як путівника. Складання екскурсійної легенди за допомогою літературних творів.

2.7. Видатні постаті рідного краю в літературі та фольклорі (14 год.)

Місця пов’язані з видатними постатями рідного краю. Художні, документальні та фольклорні твори про життя та діяльність видатних людей рідного краю.

Практичні заняття

Читання творів. Екскурсії місцями, пов’язаними з видатними постатями рідного краю.

2.8. Організація експедиції (10 год.)

Організація експедиції. Вибір та обґрунтування маршруту експедиції. Розподіл обов'язків між членами групи. Добір необхідного краєзнавчого матеріалу. Оптимізація знань учасників експедиції.

Розділ ІІІ. Забезпечення життєдіяльності учасників туристсько-краєзнавчих мандрівок (10 год.)

3.1. Правила санітарії та гігієни. Домедична допомога (10 год.)

Правила особистої гігієни, особливості їхнього дотримання у туристській мандрівці. Гігієна одягу та взуття. Загартовування: принципи, чинники, технології. Вплив шкідливих звичок на організм. Режим дня.

Захворювання, які найчастіше трапляються під час подорожей (простудні, інфекційні кишкові, харчові отруєння, переохолодження, тепловий та сонячний удари тощо), їх симптоми, лікування, профілактика. Травми (потертості, мозолі, забої, розтяги, вивихи, переломи, поранення ріжучими та колючими предметами, укуси кліщів, комах, змій, звірів, опіки тощо), дії при травмуванні, профілактика. Допомога потопаючому. Склад похідної аптечки. Правила та способи транспортування потерпілого.

Виклики, пов’язані з небезпечними ситуаціями, що виникають у місцях перебування вихованців. Правила поведінки вихованців при загрозах життю і

здоров’ю.

Практичні заняття.

Вправляння у призначенні вмісту аптечки, накладанні пов’язок і шин. Транспортування «потерпілого» різними способами. Залік із надання домедичної допомоги (тестова і практична частини). Ознайомлення з маршрутами до найближчого укриття.

Розділ IV. Туристсько-спортивна підготовка (28 год.)

4.1. Спортивне орієнтування. Топографічна підготовка (10 год.)

Загальні відомості про спортивне орієнтування. Способи орієнтування на місцевості за компасом, небесними світилами та природними ознаками. Визначення сторін горизонту. Поняття про азимут, масштаби карт. Умовні знаки спортивних карт.

Практичні заняття.

Рух на місцевості з орієнтуванням за картою та легендою. Визначення сторін горизонту за компасом. Рух за вказаним азимутом.

4.2. Туристське спорядження (2 год.)

Загальні вимоги до спорядження (маса, надійність, компактність, естетичність, відповідність призначенню). Групове, індивідуальне, спеціальне та саморобне спорядження.

Практичні заняття.

Підготовка та ремонт спорядження. Укладка рюкзака.

4.3. Туристський побут. Організація харчування в краєзнавчій експедиції (6 год.)

Загальні вимоги до місць бівуаків. Планування бівуаку. Послідовність виконання робіт при облаштуванні бівуаку, екологічно доцільна поведінка учасників мандрівки. Встановлення наметів. Типи вогнищ, їхнє призначення. Облаштування місця для вогнища. Правила пожежної безпеки. Заготівля дров. Роботи зі згортання табору.

Вимоги до продуктів харчування у туристсько-краєзнавчій мандрівці. Зберігання продуктів харчування. Режим харчування під час мандрівки. Особливості приготування їжі у польових умовах. Особиста безпека під час перебування біля вогнища. Безпека під час використання дикорослих рослин у їжу.

Практичне заняття.

Моделювання ситуацій, пов’язаних із облаштуванням бівуаку. Встановлення наметів.

Складання меню для туристсько-краєзнавчих мандрівок різної тривалості, аналіз запропонованих меню. Розпалювання вогнищ різних типів, приготування простих страв.

4.4. Техніка пішохідного туризму (6 год.)

Правила безпеки занять з пішохідного туризму.

Практичні заняття.

Рух групи в поході. Стрій туристської групи. Особливості руху туристської групи в певному районі. Способи подолання перешкод. Забезпечення правил безпеки життєдіяльності при подоланні перешкод.

4.5. Підготовка до літньої експедиції (4 год.)

Мета та завдання експедиції. Вивчення району експедиції. Методи збирання краєзнавчих матеріалів. Польовий зошит та польовий щоденник, вимоги до їх ведення, спеціальні запитальники.

Практичні заняття.

Розподіл обов'язків між членами групи. Робота з картографічним матеріалом з метою розробки маршруту експедиції. Складання кошторису та матеріальне забезпечення експедиції.

Розділ V. Фізична підготовка та безпека життєдіяльності (24 год.)

5.1.Правила безпеки занять фізичною підготовкою. Загальна фізична підготовка(16 год.)

Ранкова гімнастика - один з факторів фізичної підготовки юних туристів-краєзнавців. Час, умови і місце проведення ранкової гімнастики. Похідний крок. Вправи для ніг, присідання та стрибки. Гігієна гімнастичних вправ. Вправи без предметів та на гімнастичних снарядах. Біг на різні дистанції. Стрибки в довжину та висоту.

Практичні заняття.

Розучування кількох комплексів ранкової гімнастики та техніки оздоровчого бігу, правильного дихання. Біг на 50 та 100 метрів, спеціальні бігові вправи, стрибки в довжину та через перешкоди. Удосконалення техніки плавання.

5.2.Спортивні та рухливі ігри. Правила проведення ігор. Правила безпеки участі в іграх. (8 год.)

Ознайомлення з правилами проведення спортивних та рухливих ігор.

Практичні заняття.

Спортивні ігри. Українські народні ігри.

Розділ VI. Підсумки навчального року (10 год.)

6.1 Екскурсія. Підготовка до літньої туристсько-краєзнавчої експедиції. (8 год.)

Практичні заняття.

Проведення оглядової екскурсії за певною темою.

6.2. Підбиття підсумків роботи гуртка за рік (2 год.)

Практичні заняття.

Відзначення кращих вихованців гуртка. Завдання на літо.

Розділ VII. Туристсько-краєзнавча експедиція (або виконання проєктів)

Підготовка туристсько-краєзнавчої подорожі як форми комплексного закріплення та реалізації набутих вихованцями знань, умінь та навичок в освітньому процесі.

Практичні заняття.

Туристсько-краєзнавча експедиція.

Основний рівень, другий рік навчання

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№	Назва розділу, теми	Кількість годин		
		Усього	В тому числі	
			Теоретичних	Практичних
1	*2*	*3*	*4*	*5*
	Розділ І. Вступ	***14***	***4***	***10***
1.1.	Вступне заняття	2	2	-
1.2.	Повторення матеріалу попереднього навчального року. Безпека. Організація туристських подорожей та екскурсій з учнівською та студентською молоддю	2	2	-
1.3.	Опрацювання матеріалів багатоденної краєзнавчої експедиції	10	-	10
	Розділ ІІ. Літературне краєзнавство	***154***	***46***	***108***
2.1.	Діячі культури рідного краю: дослідження творчої спадщини	12	4	8
2.2.	Забуті імена. Повернення втраченої літературної спадщини	26	10	16
2.3.	Відображення боротьби українського народу за незалежність Української Держави в літературній творчості та фольклорі	14	4	10
2.4.	Музейна та архівна діяльність	24	8	16
2.5.	Формування творчих навичок у літературному краєзнавстві	24	4	20

2.6.	Масові туристсько-краєзнавчі заходи	54	16	38
	Розділ ІІІ. Забезпечення життєдіяльності учасників туристсько-краєзнавчих мандрівок	***8***	***4***	***4***
3.1.	Правила санітарії та гігієни. Домедична допомога. Виклики, пов'язані з небезпечними ситуаціями, що виникають у місцях перебування вихованців. Правила поведінки вихованців при загрозах життю і здоров'ю.	8	4	4
	Розділ IV. Туристсько-спортивна підготовка	**24**	**6**	**18**
4.1.	Спортивне орієнтування. Топографічна підготовка	8	2	6
4.2.	Туристське спорядження	2	-	2
4.3.	Туристський побут. Організація харчування в краєзнавчій експедиції	4	2	2
4.4.	Техніка пішохідного туризму	6	2	4
4.5.	Підготовка до літньої експедиції	4	-	4
	Розділ V. Фізична підготовка та безпека життєдіяльності	***14***	***2***	***12***
5.1.	Правила безпеки занять фізичною підготовкою. Загальна фізична підготовка.	10	1	9
5.2.	Спортивні та рухливі ігри. Правила проведення ігор. Правила безпеки участі в іграх	4	1	3
	Розділ VI. Підсумки навчального року	***2***	***2***	**-**
6.1.	Підбиття підсумків навчального року	2	2	-
7.	Розділ VII. Туристсько-краєзнавча експедиція (або виконання проєктів)	Поза	сіткою	годин
	Разом	***216***	***64***	***152***

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Розділ І.
Вступ (14 год.)

1.1. Вступне заняття (2 год.)

Зміст і завдання роботи гуртка на навчальний рік. Особливості роботи юних краєзнавців.

1.2. Повторення матеріалу попереднього навчального року. Безпека. Організація туристських подорожей та екскурсій з учнівською та студентською молоддю (2 год.)

Актуалізація знань попереднього навчального року з основних тем літературного краєзнавства.

Безпека під час проведення занять у приміщеннях, спортивних залах, на спортивних майданчиках та на місцевості. Безпечні умови організації екскурсій. Правила дорожнього руху. Норми поведінки у міському та міжміському транспорті. Протипожежна безпека в туристських подорожах.

Інструкція щодо організації та проведення екскурсій і подорожей з учнівською та студентською молоддю, Інструкція щодо організації та проведення туристських спортивних походів з учнівською та студентською молоддю, затверджені наказом Міністерства освіти і науки України «Про затвердження нормативно-правових актів, які регламентують порядок організації туристсько-краєзнавчої роботи» від 02.10.2014 № 1124, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 27 жовтня 2014 року за № 1341/261178).

1.3. Опрацювання матеріалів багатоденної краєзнавчої експедиції (10 год.)

Оформлення звітів краєзнавчої експедиції. Монтаж та облаштування експозиційного матеріалу. Рецензування роботи.

Розділ ІІ.
Літературне краєзнавство (154 год.)

2.1. Діячі культури рідного краю: дослідження творчої спадщини (12 год.)

Історія краю. Місця, пов’язані із життям і діяльністю діячів культури. Меморіальні музеї. Виставки, публікації, рідкісні видання тощо. Письменники-земляки. Вплив діячів культури на громадське та культурне життя. Сучасна література краю.

Практичні заняття.

Проведення читацьких конференцій, літературних вечорів, меморіальних вечорів тощо.

Зустрічі з літераторами. Впорядкування картотек даних про письменників та інших діячів культури. Походи, екскурсії, збирання літературно-краєзнавчого матеріалу та його обробка.

2.2. Забуті імена. Повернення втраченої літературної спадщини (26 год.)

Ознайомлення з новими та маловідомими публікаціями про забутих і загиблих письменників. Читання творів. Оцінка доробку літераторів.

Практичні заняття.

Пошук літераторів, листування та зустрічі з родичами, нащадками, друзями письменників та інших діячів культури. Збирання краєзнавчого матеріалу. Читання творів. Початкова літературно-критична робота. Підготовка та проведення літературно-драматичних вечорів, читацьких конференцій тощо.

2.3. Відображення боротьби українського народу за незалежність Української Держави в літературній творчості та фольклорі (14 год.)

Підбір та вивчення літературної спадщини та місцевого фольклору для написання доповіді (реферату).

Практичні заняття.

Робота в архівах, бібліотеках. Читання творів. Відвідування місць пов'язаних з історією визвольних змагань. Написання доповіді (реферату).

2.4. Музейна та архівна діяльність (24 год.)

Пошуково-дослідницька робота з літературними та літературно-меморіальними музеями. Вміння працювати з книгою та іншими літературними джерелами. Історичний документ.

Практичні заняття.

Робота з документами. Добір та конспектування необхідних даних з обраної теми. Робота з каталогами. Робота в архівах.

Робота з упорядкування бібліографії. Навички самостійної роботи з джерелами. Опис літературних пам'ятників.

2.5. Формування творчих навичок у літературному краєзнавстві (24 год.)

Жанри прози. Газетні жанри. Жанри поезії. Основи поетики та версифікації. Формування естетичних і літературних уподобань.

Практичні заняття.

Творча робота під час мандрівок та екскурсій. Конкурси літературних щоденників, поезії. Літературні ігри. Відвідування літературних вечорів.

2.6. Масові туристсько-краєзнавчі заходи (54 год.)

Краєзнавчі масові заходи: походи, експедиції, екскурсії, конкурси. Вибір маршруту. Підбір необхідного краєзнавчого, картографічного та літературного матеріалу. Розподіл обов'язків між членами групи. Перевірка спорядження.

Практичні заняття.

Проведення походів, екскурсій. Екскурсійна робота. Впровадження та ведення щоденника гуртка. Оформлення зібраного матеріалу. Проведення літературних вечорів, читацьких конференцій, фольклорних вечорів тощо. Оформлення літературознавчих експозицій та виставок у музеї закладу освіти.

Виступи перед школярами та батьками. Проведення вистав, концертів, вечорів тощо. Зустрічі з літераторами. Налагодження постійних зв'язків з письменниками. Обмін досвідом роботи з літературними гуртками, літературно-краєзнавчим активом інших шкіл, міст, сіл тощо. Сценарна робота. Залучення громадськості до роботи гуртка.

Розділ ІІІ. Забезпечення життєдіяльності учасників туристсько-краєзнавчих мандрівок (8 год.)

3.1. Правила санітарії та гігієни. Домедична допомога (8 год.)

Правила особистої гігієни, особливості їхнього дотримання у туристській мандрівці. Гігієна одягу та взуття. Загартовування: принципи, чинники, технології. Вплив шкідливих звичок на організм. Режим дня.

Захворювання, які найчастіше трапляються під час подорожей (простудні, інфекційні кишкові, харчові отруєння, переохолодження, тепловий та сонячний удари тощо), їх симптоми, лікування, профілактика. Травми (потертості, мозолі, забої, розтяги, вивихи, переломи, поранення ріжучими та колючими предметами, укуси кліщів, комах, змій, звірів, опіки тощо), дії при травмуванні, профілактика. Допомога потопаючому. Склад похідної аптечки. Правила та способи транспортування потерпілого.

Виклики, пов'язані з небезпечними ситуаціями, що виникають у місцях перебування вихованців. Правила поведінки вихованців при загрозах життю і здоров'ю.

Практичні заняття.

Вправляння у призначенні вмісту аптечки, накладанні пов'язок і шин. Транспортування «потерпілого» різними способами. Залік із надання домедичної допомоги (тестова і практична частини). Ознайомлення з маршрутами до найближчого укриття.

Розділ ІV. Туристсько-спортивна підготовка (24 год.)

4.1. Спортивне орієнтування. Топографічна підготовка (8 год.)

Загальні відомості про спортивне орієнтування. Способи орієнтування на місцевості за компасом, небесними світилами та природними ознаками. Визначення сторін горизонту. Поняття про азимут, масштаби карт. Умовні знаки спортивних карт.

Практичні заняття.

Рух на місцевості з орієнтуванням за картою та легендою. Визначення сторін горизонту за компасом. Рух за вказаним азимутом.

4.2. Туристське спорядження (2 год.)

Загальні вимоги до спорядження (маса, надійність, компактність, естетичність, відповідність призначенню). Групове, індивідуальне, спеціальне та саморобне спорядження.

Практичні заняття.

Підготовка та ремонт спорядження. Укладка рюкзака.

4.3. Туристський побут. Організація харчування в краєзнавчій експедиції (4 год.)

Загальні вимоги до місць бівуаків. Планування бівуаку. Послідовність виконання робіт при облаштуванні бівуаку, екологічно доцільна поведінка учасників мандрівки. Встановлення наметів. Типи вогнищ, їхнє призначення. Облаштування місця для вогнища. Правила пожежної безпеки. Заготівля дров. Роботи зі згортання табору.

Вимоги до продуктів харчування у туристсько-краєзнавчій мандрівці. Зберігання продуктів харчування. Режим харчування під час мандрівки. Особливості приготування їжі у польових умовах. Особиста безпека під час перебування біля вогнища. Безпека під час використання дикорослих рослин у їжу.

Практичне заняття.

Моделювання ситуацій, пов'язаних із облаштуванням бівуаку. Встановлення наметів.

Складання меню для туристсько-краєзнавчих мандрівок різної тривалості, аналіз запропонованих меню. Розпалювання вогнищ різних типів, приготування простих страв.

4.4. Техніка пішохідного туризму (6 год.)

Правила безпеки занять з пішохідного туризму.

Практичні заняття.

Рух групи в поході. Стрій туристської групи. Особливості руху туристської групи в певному районі. Способи подолання перешкод. Забезпечення правил безпеки життєдіяльності при подоланні перешкод.

4.5. Підготовка до літньої експедиції (4 год.)

Мета та завдання експедиції. Вивчення району експедиції. Методи збирання краєзнавчих матеріалів. Польовий зошит та польовий щоденник, вимоги до їх ведення, спеціальні запитальники.

Практичні заняття.

Розподіл обов'язків між членами групи. Робота з картографічним матеріалом з метою розробки маршруту експедиції. Складання кошторису та матеріальне забезпечення експедиції.

Розділ V. Фізична підготовка та безпека життєдіяльності (14 год.)

5.1. Правила безпеки занять фізичною підготовкою. Загальна фізична підготовка (10 год.)

Ранкова гімнастика - один з факторів фізичної підготовки юних туристів-краєзнавців. Час, умови і місце проведення ранкової гімнастики. Похідний крок. Вправи для ніг, присідання та стрибки. Гігієна гімнастичних вправ. Вправи без предметів та на гімнастичних снарядах. Біг на різні дистанції. Стрибки в довжину та висоту.

Практичні заняття.

Розучування кількох комплексів ранкової гімнастики та техніки оздоровчого бігу, правильного дихання. Біг на 50 та 100 метрів, спеціальні бігові

вправи, стрибки в довжину та через перешкоди. Удосконалення техніки плавання.

5.2. Спортивні та рухливі ігри. Правила проведення ігор. Правила безпеки участі в іграх. (4 год.)

Ознайомлення з правилами проведення спортивних та рухливих ігор.
Практичні заняття.
Спортивні ігри. Українські народні ігри.

Розділ VI. Підсумки навчального року (2 год.)

6.1. Підбиття підсумків навчального року (2 год.)

Практичні заняття.
Відзначення кращих вихованців гуртка. Завдання на літо.

Розділ VII. Туристсько-краєзнавча експедиція (або виконання проєктів)

Підготовка туристсько-краєзнавчої подорожі як форми комплексного закріплення та реалізації набутих вихованцями знань, умінь та навичок у навчальному році.

Практичні заняття.
Туристсько-краєзнавча експедиція.

Основний рівень, третій рік навчання

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№	Назва розділу, теми	Кількість годин		
		Усього	В тому числі	
			Теоре-тичних	Практичних
1	*2*	*3*	*4*	*5*
	Розділ І. Вступ	***6***	***2***	***4***
1.1.	Вступне заняття	2	2	-
1.2.	Повторення матеріалу попереднього навчального року. Безпека. Організація туристських подорожей та екскурсій з учнівською та студентською молоддю	4	-	4
	Розділ ІІ. Краєзнавство	***164***	***50***	***114***
2.1.	Літературними стежками України	4	2	2
2.2.	Давня українська література та фольклор. Літературні архіви	20	6	14

2.3.	Забуті імена. Шляхи повернення втраченої літературної спадщини	26	10	16
2.4.	Сучасна українська література. Літературні видання (періодика)	26	6	20
2.5.	Літературно-пісенна творчість періоду Революції Гідності, АТО/ООС та повномасштабної російської агресії проти України	16	4	12
2.6.	Вступ до літературознавства	8	6	2
2.7.	Формування творчих навичок у літературі. Літературна освіта	12	4	8
2.8.	Література рідного краю	16	2	14
2.9.	Масові туристсько-краєзнавчі заходи	36	10	26
	Розділ III. Забезпечення життєдіяльності учасників туристсько-краєзнавчих мандрівок	***6***	***2***	***4***
3.1.	Правила санітарії та гігієни. Домедична допомога. Виклики, пов'язані з небезпечними ситуаціями, що виникають у місцях перебування вихованців. Правила поведінки вихованців при загрозах життю і здоров'ю.	6	2	4
	Розділ IV. Туристсько-спортивна підготовка	***24***	***4***	***20***
4.1.	Спортивне орієнтування. Топографічна підготовка	8	2	6
4.2.	Туристське спорядження	2	-	2
4.3.	Туристський побут. Організація харчування в краєзнавчій експедиції	6	1	5
4.4.	Техніка пішохідного туризму	6	1	5
4.5.	Підготовка до літньої експедиції	2	-	2
	Розділ V. Фізична підготовка та безпека життєдіяльності	***14***	***2***	***12***
5.1.	Правила безпеки занять фізичною підготовкою. Загальна фізична підготовка.	10	1	9

5.2.	Спортивні та рухливі ігри. Правила проведення ігор. Правила безпеки участі в іграх	4	1	3
	Розділ VI. Підсумки навчального року	***2***	***2***	**-**
6.1.	Підбиття підсумків навчального року	2	2	-
7.	Розділ VII. Туристсько-краєзнавча експедиція (або виконання проєктів)	Поза	сіткою	годин
	Разом	***216***	***62***	***154***

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Розділ І.
Вступ (6 год.)

1.1.Вступне заняття (2 год.)

Зміст і завдання роботи гуртка на навчальний рік. Особливості роботи юних літераторів-краєзнавців.

1.2. Повторення матеріалу попереднього навчального року. Безпека. Організація туристських подорожей та екскурсій з учнівською та студентською молоддю (4 год.)

Аналіз та систематизація зібраного матеріалу під час літньої експедиції. Правила проведення туристських подорожей з учнівською та студентською молоддю. Правила безпеки.

Розділ ІІ.
Літературне краєзнавство (164 год.)

2.1. Літературними стежками України (4 год.)

Меморіальні музеї, музеї-садиби, пам'ятні літературні місця України (огляд екскурсійних довідників та буклетів). Літературні музеї рідного краю.

2.2. Давня українська література та фольклор. Літературні архіви (20 год.)

Збір, систематизація, дослідження, вивчення матеріалів, пов’язаних з відкриттям, перекладом, аналізом, критикою «Велесової книги». Власне трактування цієї пам’ятки давньоукраїнської культури.

Козацькі літописи та їх значення для історичної науки і літературознавства.

Пошуково-дослідницька робота з літературними та літературно-меморіальними музеями. Вміння працювати з книгою, іншими літературними джерелами, з історичним документом.

Літературні архіви. Робота в архівах.

Практичні завдання.

Робота з документами. Добір матеріалів до обраної теми. Робота із каталогами. Робота в архівах. Підготовка тез.

Упорядкування бібліографії. Вироблення навичок самостійної роботи. Опис літературних пам'яток. Підбір тем до науково-практичної конференції.

2.3. Забуті імена. Шляхи повернення втраченої літературної спадщини (26 год.)

Ознайомлення з новими та маловідомими публікаціями про забутих, заборонених, репресованих та загиблих письменників. Читання творів.

Робота над українськими поетичними збірками «Атом серця», «Обрії». Твори письменників та поетів української діаспори. Оцінка доробку літераторів. Екскурсійна та пошукова робота у музеях.

Практичні заняття.

Підбір тем до науково-практичної конференції. Пошук сучасників, знавців та свідків літературного процесу 30-80-х років. Листування, зустрічі з родичами, друзями письменників та інших діячів культури. Збирання краєзнавчого та літературознавчого матеріалу. Читання, обговорення, аналіз творів. Початкова літературознавча робота. Початкові навички рецензування наукових робіт. Підготовка літературно-драматичних вечорів, читацьких конференцій тощо.

2.4. Сучасна українська література. Літературні видання (періодика) (26 год.)

Практичні заняття та пошук нового матеріалу в редакціях газет, журналів, видавництв.

Сучасна література (літературно-критичний огляд). Вплив діячів літератури і культури на суспільно-громадське та культурне життя сучасної держави. «Дух нації», українська ментальність, особливість філософії світосприйняття українців у сучасній українській літературі.

Літературно-критичні видання України (огляд та аналіз періодичної преси з питань літератури та літературознавства).

Практичні заняття.

Підбір тем до науково-практичної конференції. Читання творів сучасних письменників та критичних оглядів з питань літератури в періодичних виданнях. Проведення читацьких конференцій, літературних вечорів, відвідування ювілейних вечорів та участь у них тощо. Зустрічі з літераторами.

Впорядкування картотек письменників та інших діячів культури.

Походи, екскурсії, збирання літературознавчого матеріалу та його обробка. Попереднє визначення орієнтовних районів пошуку та роботи за тематикою літньої подорожі.

2.5. Літературно-пісенна творчість періоду Революції Гідності, АТО/ООС та повномасштабної російської агресії проти України (16 год.)

Пісні. Вірші. Театрально-сценічні твори. Твори епістолярного жанру. Гумористичні твори. Оцінка в літературних творах подій періоду Революції Гідності, АТО/ООС та повномасштабної російської агресії проти України.

Практичні заняття.

Екскурсії до місць пов'язаних з подіями Революції Гідності, АТО/ООС та повномасштабної російської агресії проти України. Читання літературних творів.

2.6. Вступ до літературознавства (8 год.)

Обґрунтування вибору теми. Основи бібліографії. Визначення основної думки наукової роботи. План-конспект, анотація, реферат.

Практичні заняття.

Конспектування, складання картотеки, робота над аналізом критики на літературний твір.

2.7. Формування творчих навичок у літературі (12 год.)

Жанри прози. Жанри поезії. Газетні жанри. Поглиблення знань, умінь, навичок літературної творчості.

Написання літературно–критичної статті (рецензії, відгуку). Розподіл гуртківців за напрямами роботи (доповідачі-науковці, співдоповідачі, рецензенти, критики, опоненти, представники мас-медіа). Остаточне затвердження план–конспектів доповідей.

Практичні заняття.

Творча робота під час екскурсій, подорожей, походів. Взаємоперевірка, рецензування робіт гуртківців. Складання списку літератури. Помітки на полях, як засіб удосконалення тексту.

Конкурси власних поезій, прози, газетних статей, літературних щоденників. Літературні ігри. Читання та обговорення робіт гуртківців (план-конспектів, авторефератів, статей-відгуків, рецензій).

2.8. Література рідного краю (16 год.)

Сучасна літературна доля краю. Письменники-земляки. Видавнича доля нових творів. Зустрічі, вечори, конференції, диспути за участю сучасних письменників, критиків, літературознавців, видавців.

Практичні заняття.

Читання творів письменників-земляків, авторські читання, знайомство з творами, що не потрапили до друку. Походи, екскурсії, збирання літературознавчого матеріалу, його обробка.

2.9. Масові туристсько-краєзнавчі заходи (36 год.)

Участь у масових заходах.

Вибір маршруту. Підготовка необхідного краєзнавчого, картографічного та літературного матеріалу. Листування як складова літературної творчості та підготовки подорожі.

Розподіл обов'язків між членами групи. Складання анкет, визначення основних питань пошуку. Підбір та перевірка необхідного спорядження.

Розділ ІІІ. Забезпечення життєдіяльності учасників туристсько-краєзнавчих мандрівок (6 год.)

3.1. Правила санітарії та гігієни. Домедична допомога (6 год.)

Правила особистої гігієни, особливості їхнього дотримання у туристській мандрівці. Гігієна одягу та взуття. Загартовування: принципи, чинники, технології. Вплив шкідливих звичок на організм. Режим дня.

Захворювання, які найчастіше трапляються під час подорожей (простудні, інфекційні кишкові, харчові отруєння, переохолодження, тепловий та сонячний удари тощо), їх симптоми, лікування, профілактика. Травми (потертості, мозолі, забої, розтяги, вивихи, переломи, поранення ріжучими та колючими предметами, укуси кліщів, комах, змій, звірів, опіки тощо), дії при травмуванні, профілактика. Допомога потопаючому. Склад похідної аптечки. Правила та способи транспортування потерпілого.

Виклики, пов'язані з небезпечними ситуаціями, що виникають у місцях перебування вихованців. Правила поведінки вихованців при загрозах життю і здоров'ю.

Практичні заняття.

Вправляння у призначенні вмісту аптечки, накладанні пов'язок і шин. Транспортування «потерпілого» різними способами. Залік із надання домедичної допомоги (тестова і практична частини). Ознайомлення з маршрутами до найближчого укриття.

Розділ ІV. Туристсько-спортивна підготовка (24 год.)

4.1. Спортивне орієнтування. Топографічна підготовка (8 год.)

Загальні відомості про спортивне орієнтування. Способи орієнтування на місцевості за компасом, небесними світилами та природними ознаками. Визначення сторін горизонту. Поняття про азимут, масштаби карт. Умовні знаки спортивних карт.

Практичні заняття.

Рух на місцевості з орієнтуванням за картою та легендою. Визначення сторін горизонту за компасом. Рух за вказаним азимутом.

4.2. Туристське спорядження (2 год.)

Загальні вимоги до спорядження (маса, надійність, компактність, естетичність, відповідність призначенню). Групове, індивідуальне, спеціальне та саморобне спорядження.

Практичні заняття.

Підготовка та ремонт спорядження. Укладка рюкзака.

4.3. Туристський побут. Організація харчування в краєзнавчій експедиції (6 год.)

Загальні вимоги до місць бівуаків. Планування бівуаку. Послідовність виконання робіт при облаштуванні бівуаку, екологічно доцільна поведінка учасників мандрівки. Встановлення наметів. Типи вогнищ, їхнє призначення. Облаштування місця для вогнища. Правила пожежної безпеки. Заготівля дров. Роботи зі згортання табору.

Вимоги до продуктів харчування у туристсько-краєзнавчій мандрівці. Зберігання продуктів харчування. Режим харчування під час мандрівки. Особливості приготування їжі у польових умовах. Особиста безпека під час перебування біля вогнища. Безпека під час використання дикорослих рослин у їжу.

Практичне заняття.

Моделювання ситуацій, пов'язаних із облаштуванням бівуаку. Встановлення наметів.

Складання меню для туристсько-краєзнавчих мандрівок різної тривалості, аналіз запропонованих меню. Розпалювання вогнищ різних типів, приготування простих страв.

4.4. Техніка пішохідного туризму (6 год.)

Правила безпеки занять з пішохідного туризму.

Практичні заняття.

Рух групи в поході. Стрій туристської групи. Особливості руху туристської групи в певному районі. Способи подолання перешкод. Забезпечення правил безпеки життєдіяльності при подоланні перешкод.

4.5. Підготовка до літньої експедиції (2 год.)

Мета та завдання експедиції. Вивчення району експедиції. Методи збирання краєзнавчих матеріалів. Польовий зошит та польовий щоденник, вимоги до їх ведення, спеціальні запитальники.

Практичні заняття.

Розподіл обов'язків між членами групи. Робота з картографічним матеріалом з метою розробки маршруту експедиції. Складання кошторису та матеріальне забезпечення експедиції.

Розділ V. Фізична підготовка та безпека життєдіяльності (14 год.)

5.1.Правила безпеки занять фізичною підготовкою. Загальна фізична підготовка (10 год.)

Ранкова гімнастика - один з факторів фізичної підготовки юних туристів-краєзнавців. Час, умови і місце проведення ранкової гімнастики. Похідний крок. Вправи для ніг, присідання та стрибки. Гігієна гімнастичних вправ. Вправи без предметів та на гімнастичних снарядах. Біг на різні дистанції. Стрибки в довжину та висоту.

Практичні заняття.

Розучування кількох комплексів ранкової гімнастики та техніки оздоровчого бігу, правильного дихання. Біг на 50 та 100 метрів, спеціальні бігові вправи, стрибки в довжину та через перешкоди. Удосконалення техніки плавання.

5.2.Спортивні та рухливі ігри. Правила проведення ігор. Правила безпеки участі в іграх. (4 год.)

Ознайомлення з правилами проведення спортивних та рухливих ігор.

Практичні заняття.

Спортивні ігри. Українські народні ігри.

Розділ VI. Підсумки навчального року (2 год.)

6.1. Підбиття підсумків навчального року (2 год.)

Практичні заняття.

Відзначення кращих вихованців гуртка. Завдання на літо.

Розділ VII. Туристсько-краєзнавча експедиція (або виконання проєктів)

Підготовка туристсько-краєзнавчої подорожі як форми комплексного закріплення та реалізації набутих вихованцями знань, умінь та навичок у навчальному році.

Практичні заняття.

Туристсько-краєзнавча експедиція.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Учні повинні знати:

• краєзнавчу та спеціальну літературу з історії рідного краю;
• основні літературні, історичні та природні пам’ятки України;
• основні види краєзнавчих спостережень, які можуть здійснюватися в туристському поході та інструменти (прилади), які при цьому застосовуються;
• краєзнавчу та іншу літературу з історії рідного краю;
• схему та опис маршруту краєзнавчої експедиції;
• кіно, - фотодокументи та інші джерела про історію рідного краю;
• правила безпеки учасників туристських походів та змагань, при подоланні перешкод, організації біваку;
• права та обов’язки учасників туристських подорожей;
• основні положення Правил проведення туристських подорожей з учнівською та студентською молоддю України та Правил змагань зі спортивного туризму;
• вимоги до походів різного ступеню та категорії складності;
• особливості організації біваку в обраному виді туризму;
• вимоги до організації харчування туристів;

• умовні знаки спортивної та топографічної карти, порядок проходження дистанцій на змаганнях зі спортивного орієнтування;
• туристські можливості різних регіонів України;
• місцеві ознаки погіршення та покращення погоди;
• симптоми основних видів травм та захворювань, які можуть статися в поході чи на змаганнях;
• порядок дій в екстремальній (аварійній) ситуації в поході, порядок надання домедичної допомоги;
• основні вимоги до звіту про туристсько-краєзнавчу експедицію.

Учні повинні вміти:
• працювати з краєзнавчою та спеціальною літературою в архівах, бібліотеках та наукових установах;
• розробляти анкети та запитальники;
• систематизувати зібраний краєзнавчий матеріал;
• оформляти звіт про краєзнавчу експедицію, виступати з доповідями, рефератами, пропагувати роботу гуртка літературного краєзнавства;
• орієнтуватися на місцевості за допомогою карти та компасу, проходити маршрут за легендою, картою, долати дистанцію спортивного орієнтування в заданому напрямку та/або за вибором, по маркованій дистанції;
• розробляти маршрути краєзнавчих експедицій та походів 1 - 3 ступеню складності;
• вимірювати відстані та визначати висоту предметів на місцевості різним способами;
• долати річку вбрід, по колоді, мотузці з перилами, навісній переправі, круті трав'яні та піщані схили (спуск спортивним способом, підйом спортивним способом), траверс, перешкоди за допомогою маятника;
• в'язати вузли, які застосовуються в туристських походах та на змаганнях;
• організувати бівак, розпалювати вогнище;
• складати меню для туристського походу чи краєзнавчої експедиції;
• готувати їжу в похідних умовах на вогнищі;
• дотримуватися правил санітарії, гігієни і техніки безпеки;
• бережливо ставитися до обладнання та спорядження;
• оцінювати власні досягнення та досягнення інших гуртківців;
• співпрацювати з ровесниками під час колективної роботи;
• надавати домедичну допомогу при травмах, вивихах тощо;
Учні повинні взяти участь в краєзнавчій експедиції, туристському поході.

ЛІТЕРАТУРА:

1. «Атом серця», Українська поезія першої половини XX століття. - К.: «Веселка». 1993.
2. Бабарицька В., Короткова А., Малиновська О. Екскурсознавство і музеєзнавство. Навчальний посібник. - К.: Альтерпрес, 2008
3. Бака М.М., Корж В.П. Фізична та військово-патріотичне виховання молоді. Навчально-методичний посібник. - К.: Пошуково-видавниче агентство «Книга пам'яті», 2004.
4. Біблія.
5. Боряк О. О. Україна: етнокультурна мозаїка. – К.: Либідь, 2006. – 322 с.
6. Булашев Г.О. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях. - К.: Довіра, 1992.
7. Воропай О. Звичаї нашого народу: Етнографічний нарис.-Т.1,2.-К: Оберіг, 1991.
8. Давня українська література. Хрестоматія.- К.: Освіта, 1992.
9. Дмитрук О.Ю., Щур Ю.В. Спортивно-оздоровчий туризм. Навчальний посібник .-К.: Альтерпрес, 2008
10. Демчишин А.П. Рухливі і спортивні ігри в школі. – К.: Освіта, 1992.
11. Іваненко О. Тарасові шляхи. - К.: Дитвидав, 1981.
12. Івченко А. Тлумачний словник української мови. – Харків: Фоліо, та студентською молоддю, Інструкція щодо організації та проведення 2004. – 540 с.
13. Інструкція щодо організації та проведення екскурсій і подорожей з учнівською туристських спортивних походів з учнівською та студентською молоддю – наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження нормативно-правових актів, які регламентують порядок організації туристсько-краєзнавчої роботи» від 02.10. 2014 № 1124, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 27 жовтня 2014 р. за № 1341/261178).
14. Кирилюк З. В. Зарубіжна література. Античність. Середньовіччя. Відродження. Бароко. Класицизм / З. В. Кирилюк. – Тернопіль : Астон, 2002. – 259 с.
15. Ковбасенко Ю. І. Україна в житті і творчості письменників Тема. – 2002. – № 2. – С. 31-37.
16. Коцюбинський М. «Тіні забутих предків». - К.: Рад, письменник, 1968.
17. Крисаченко В.С. Українознавство. Посібник.-К.: Либідь, 1996.
18. Лесін В.М. Літературознавчі терміни.-К.: Рад. школа, 1985.
19. Любіцева О.О., Панкова Є.В., Стафійчук В.І. Туристичні ресурси України. Навчальний посібник.-К: Альтерпрес, 2008.
20. Методичні рекомендації до навчальної програми з позашкільної освіти оздоровчого напряму «Основи життєдіяльності в умовах бойових дій» лабораторії позашкільної освіти Інституту проблем виховання НАПН України. Електронний ресурс: https://mon.gov.ua/ua/news/osnovi-bezpeki-zhittyediyalnosti-v-umovah-bojovih-dij-metodichni-rekomendaciyi-dlya-pozashkillya
21. Наровлянський О.Д., Наровлянська М.Д., Пустовойт В.О. Шкільний туризм . –К .: Шкільний світ - 2009.
22. Огієнко І. Українська культура.-К.: Довіра, 1993.

23. Оліфіренко В.В., Оліфіренко С.М. Інтернет на уроках української літератури: посібник-довідник для вчителів і учнів 9-11 клас. – К.: Грамота, 2007. – 208 с.
24. Орієнтовні навчальні програми туристсько-краєзнавчих об'єднань учнівської молоді (За заг. ред. Штангея Ю.В., - К., ІЗМН, 1996. □ 368 с.)
25. Панкова Є.В. Туристичне краєзнавство. Навчальний посібник.-К.: Альтерпрес, 2008.
26. Патрушев В.І. Українська діаспора у світі, Довідник –К, 1993.
27. Правила змагань зі спортивного туризму (затверджені наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 24.04.2008 р.). Видання Українського державного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді. – К. 2008.
29. Пріцак О. Походження Русі. Альманах. Хроніка 2000. – К.1992-1995, № 1-10.
30. Програми для туристсько-краєзнавчих гуртків позашкільних закладів (кол. укладачів; за ред. Омельченка Д.Г., – К., ІЗМН, 1996. □ 124 с.).
31. Репресоване краєзнавство. Збірник. Рідний край.- К.: 1991.
32. Розлилися круті бережечки. Українські народні пісні та думи. - К,: Веселка, 1985.
33. Самойленко Г. В. Краєзнавство культурно-мистецьке та літературне: Навч. посібн. / Григорій Васильович Самойленко. – Ніжин : НДПУ, 2001. – 150 с.
34. Скуратівський В. Берегиня. Збірник.- К.: Радянський письменник, 1987.
35. Скуратівський В. Місяцелік. - К.: Перлина, 1993.
36. Скуратівський В. Покуть.- К.: Довіра, 1992.
37. Скуратівський В. Святвечір.- К.: Перлина,1994.
38. Таланчук О. Духовний світ українського народу. - К.: Київський університет, 1992.
39. Українка Л. Лісова пісня.-К.: Рад. письменник, 1972.
40. Українські народні думи та історичні пісні. Збірник.- К.: Веселка, 1993.
41. Франко І. Твори.- К.: Дніпро, 1982.
42. Шевченко Т.Г. Твори.-Т. 1-5.- К.: Дніпро, 1986.
43. Щербачов В.В.. Секрети здоров'я і сили. – К.: Здоров'я, 1990.